

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, старшого викладача кафедри історії України, країнознавства та туризмознавства Київського національного лінгвістичного університету

Богдановської Людмили Петрівни на дисертацію Гриценка Андрія Петровича “Формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)

На підставі вивчення дисертації А.П. Гриценка та праць, опублікованих за темою проведеного дослідження, було зроблено наведені нижче висновки щодо актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих здобувачем, їх достовірності і новизни, відповідності встановленим вимогам до такого виду досліджень.

Актуальність теми дослідження. Сучасні тенденції розвитку в Україні шкільної історичної освіти потребують посилення уваги науковців та вчителів практиків до використання у навчальному процесі нового змісту освіти в умовах швидкого накопичення та постійного оновлення інформації. Сучасному інформаційному суспільству притаманна розмаїтість джерел інформації та самої інформації з проникненням інформаційних технологій у всі сфери життя. Тому тема підготовки школярів до роботи з інформаційними ресурсами та формування молодого покоління, здатного критично сприймати й оцінювати інформацію, обрана дисертантом, є, на наш погляд, актуальною та своєчасною. Водночас роботи з методики використання інформаційних ресурсів та роботи з інформацією поодинокі. Цілком погоджуємось з автором, що обрана тема дисертації в галузі методики навчання історії розроблена недостатньо. Тому виявлена здобувачем суперечність, яка зазначена на с. 5 рукопису, сформульована автором цілком конструктивно. На її розв'язання й було спрямоване дисертаційне дослідження А.П. Гриценка, тема якого узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 29 січня 2013 р.).

Методологічна основа проблеми, її актуальність одержали в дисертації

А.П. Гриценко належне обґрунтування та аргументацію: чітко і гранично ясно автор визначає мету, об'єкт, предмет та завдання дослідження (с. 6-7), які тісно пов'язані з сучасною освітньою практикою. Для розв'язання мети та завдань дослідження здобувач вдало використав теоретичні, емпіричні та статистичні методи (с. 7), які переконливо довели аргументованість та достовірність отриманих автором результатів. Цей висновок підтверджується широким обговоренням результатів проведеного дослідження на семи науково-практичних конференціях різних рівнів, значною кількістю опублікованих автором робіт з тематики досліджень (21 публікація) (с. 9-10).

Структура дисертації розкриває зміст і динаміку наукового пошуку, спрямованого на послідовне розв'язання основних завдань. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки. Основна частина викладена на 169 сторінках. Робота містить 13 рисунків та 24 таблиці, одна з яких займає повну сторінку. Додатки викладено на 18 сторінках. Список використаних джерел містить 305 найменувань.

Зміст дисертації. У *вступі* у логічній послідовності здобувач обґрунтував актуальність теми дисертаційного дослідження; проаналізував стан дослідженості проблеми в педагогічній теорії і практиці; сформулював мету, завдання, визначив об'єкт, предмет, методи наукового дослідження, висвітив наукову новизну, практичне значення роботи; навів відомості про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі *«Теоретико-методичні засади дослідження»* Гриценко А.П. здійснив різнобічний аналіз філософської, педагогічної, психологічної, історичної, методичної літератури, нормативних освітніх документів, електронних джерел і аргументовано у порівняльному аспекті висвітив його результати.

Зокрема, дисертант виявив, що в науковій літературі немає єдності в трактуванні поняття «інформаційні ресурси» і запропонував таке його визначення: «інформаційними ресурсами є лише та інформація, що

актуалізована для навчальної діяльності учнів – використана на уроці та ефективно реалізована для здобуття знань» (с. 17-18).

Спираючись на аналіз науково-методичних джерел та досвід багаторічної практичної роботи А.П. Гриценко визначив і обґрунтував основні критерії класифікації інформаційних ресурсів за способами фіксації інформації, видами носіїв та утворення інформації, організації зберігання та використання, формування інформаційних масивів та поширення інформації, а також територіальної належності та характеру інформації, що міститься в інформаційних ресурсах, способу та режиму доступу до них. Залежно від форми подання документів та типу інформаційної системи дисертант запропонував виокремлювати традиційні паперові та новітні електронні інформаційні ресурси, які складаються з сукупності даних та електронних документів (С.20-22). У свою чергу, новітні (електронні) ресурси об'єднувати у дві великі групи: локальні та віддалені, тобто інформаційні ресурси, що зберігаються на дисках (в т.ч. в комп'ютері) та у всесвітній мережі Інтернет (С.30).

Узагальнення теоретичних напрацювань з окресленої проблеми дозволило дисертанту визначити, що формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси відбувається внаслідок їх навчання за трьома рівнями (елементарним, репродуктивним та творчим). При цьому, умовний перехід від одного до іншого рівня формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси, має відбуватись в умовах, коли творче пізнання переважає над репродуктивним і тільки на основі опрацювання системи уроків репродуктивного навчання, на яких учні повинні засвоїти елементарні прийоми виконання творчих дій, необхідних для пошуку і опрацювання потрібної інформації з того чи іншого інформаційного ресурсу.

У другому розділі роботи *«Експериментальна перевірка авторської методики»* дисертант обґрунтував теоретичні та дидактико-методологічні засади принципово нової експериментальної методики формування умінь використовувати інформаційні ресурси та подав її у вигляді моделі, що являє собою замкнутий цикл (рис. 2.4 с. 121).

Запропонована у роботі експериментальна методика формування умінь використовувати інформаційні ресурси побудована на загальних принципах навчання історії: науковості, конкретно-історичному, гуманізації та орієнтації на потреби і розвиток особистості, системності, міжпредметної та міжкурсової інтеграції. Вона передбачає використання традиційних (підручник, хрестоматія, ресурси музеїв та архівів) та електронних інформаційних ресурсів (робота з мультимедійною програмою, пошук інформації в мережі Інтернет, участь в електронних конференціях з допомогою ICQ і Skype, спілкування за допомогою соціальних мереж та використання хмарних сервісів тощо), які поєднувалися у комплексний інформаційний ресурс, а саме, персональний веб-сайт вчителя історії, що доповнювався створеною групою у соціальній мережі для забезпечення інтерактивного спілкування учнів за допомогою можливостей хмарних технологій.

Слід відзначити, що автор достатньо конструктивно визначив методологічні підходи, а також загальнодидактичні та спеціальні принципи, за якими добирався навчальний матеріал з дисципліни «Історія». Важливою складовою авторської методики було створення загального архіву інформації з історії (письмових, візуальних та аудіальних джерел, які замінюють роботу з ресурсами архівів та/ або краєзнавчих музеїв, а також достатньої текстової інформації з підручників, хрестоматій, словників, довідників тощо) та обмін її з допомогою файлообмінників на сайтах та особистих сторінках школярів у соціальних мережах та за допомогою дисків та флеш-накопичувачів. Це дозволило автору створити інформаційне середовище, яке виходить за межі навчального кабінету історії. До методичних знахідок Гриценка А.П. можна віднести визначення організаційно-педагогічних аспектів реалізації експериментальної методики, як наявність інформаційних ресурсів двох основних груп (традиційних паперових та новітніх електронних); використання у процесі навчання історії інформації з інформаційних ресурсів дев'яти видів: (підручників, хрестоматій, музеїв, архівів, мультимедійних програм, хмарних технологій тощо); потреби в створенні учительського сайту та групи в соціальній мережі, що включає в себе основні види інформаційних ресурсів та означає

появу комплексного інформаційного ресурсу; доцільності регулярного використання інформаційних ресурсів на кожному уроці; оптимальності створення нових інформаційних ресурсів у вигляді веб-сайтів чи віртуальних музеїв.

Всі теоретичні положення й методичні напрацювання підкріплені конкретними прикладами, що дає змогу порівнювати і відзначати внесок автора в методику навчання історії, вагомість якого очевидна як з тексту дисертаційної роботи, так і зі списку праць, опублікованих А.П. Гриценком за матеріалами дослідження.

Заслугує цілковитого схвалення організація здобувачем експериментальної перевірки педагогічної ефективності упровадження експериментальної методики формування старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії. Експериментальна робота відбувалася у три етапи впродовж 2011-2015 рр. на базі 12 загальноосвітніх навчальних закладах України, у якій брало участь 619 осіб, з них вчителів історії – 81 та учнів старших класів – 538.

Кількісний та якісний аналіз одержаних здобувачем результатів переконливо довели педагогічну ефективність експериментальної методики, дали підстави визнати дієвість розроблених теоретичних і методичних засад використання інформаційних ресурсів у процесі навчання всесвітньої історії.

Загальні висновки (с. 171-174) зроблено на належному рівні обґрунтованості та узагальнення. Вони логічно завершують теоретико-методичне дослідження і дозволяють констатувати, що мета роботи досягнута, а поставлені завдання виконані.

Представлені в дисертації **додатки** (с. 207-224) вдало доповнюють основний текст і суттєво розширюють уявлення як про масштабність роботи, так і про її завершеність.

Відзначимо високу мовностилістичну культуру роботи, що забезпечує легкість і доступність сприйняття тексту. Привертає увагу коректне трактування педагогічних та історичних термінів, використання понятійного апарату дослідження.

- **Наукова новизна** одержаних результатів полягає в тому, що у вітчизняній теорії та методиці навчання історії *уперше* досліджено використання інформаційних ресурсів як засобу розвитку історичної компетентності учнів старшої школи у процесі вивчення всесвітньої історії як окремого історико-методичного феномену; обґрунтовано методичні умови формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси, а саме: необхідність здійснення відбору різних видів інформаційних ресурсів для використання на уроці за науково обґрунтованими критеріями змісту, обсягу і типу; врахування у роботі з інформацією психолого-педагогічних вікових особливостей учнів і специфіки навчального матеріалу із всесвітньої історії; забезпечення формування в учнів умінь працювати з інформаційними ресурсами у процесі навчання всесвітньої історії; зростання рівня самостійності учнів у роботі з інформацією; розроблено та експериментально перевірено створену на цих засадах методику формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії; *уточнено* теоретичні положення методики навчання всесвітньої історії, зокрема структуровано зміст, визначено організаційні форми і прийоми використання інформаційних ресурсів; класифікацію інформаційних ресурсів з метою виявлення їх ефективності у формуванні предметних умінь; критерії відбору інформаційних ресурсів для використання їх у процесі шкільного викладання; систему оцінювання рівнів сформованості у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси; *подальшого розвитку набула* теорія компетентнісного підходу в освіті щодо використання інформаційних ресурсів у процесі навчання історії; діяльнісного підходу, інформатизації історичної освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у використанні результатів дослідження у навчанні всесвітньої історії в школі, у наукових розробках з історії педагогіки та методики викладання історії для студентів історичних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів, у системі перепідготовки вчителів історії. Матеріали дисертації знайшли своє відображення у 6 методичних посібниках та дають можливість визначити підходи до вирішення низки теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із формуванням у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси,

для укладання авторами підручників та посібників із всесвітньої історії для розширення дидактичної бази завдань, а також, вчителями для підготовки уроків із всесвітньої історії.

Використання результатів дослідження доцільне у навчанні всесвітньої історії в школі, у наукових розробках з історії педагогіки та методики викладання історії для студентів історичних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів, у системі перепідготовки вчителів історії.

Зміст автореферату відповідає основним положенням виконаного дослідження.

Належним чином оцінюючи дисертаційне дослідження А. П. Гриценко, висловимо *окремі зауваження та побажання, вкажемо на дискусійні моменти:*

1. У вступі рукопису наведено структуру та обсяг дисертації (с. 10), що є зайвим.

2. Потребує удосконалення поняття «комплексного інформаційного ресурсу»: підручники або локальних сервісів чи інтерактивності соціальних мереж на відміну від пасивності в роботі вчительського сайту.

3. У рукописі (тексті роботи) відсутня інформація щодо використання хмарних сервісів глобального характеру (Макрософт, Гугл і т.д.), які потребують більш ґрунтовного опрацювання в роботі.

4. Вважаємо, що поза увагою залишилося чимало сучасних праць наукових, надбань в цій сфері компаній, які займаються розробкою і впровадженням ІКТ та інформаційних ресурсів різного плану.

Однак, викладені вище зауваження та деякі дискусійні положення не є принциповими та суттєвими, а відтак, не впливають на загальну високу оцінку виконаного дисертаційного дослідження та не зменшують наукову і практичну значущість роботи.

Загальний висновок. Аналіз змісту дисертації, автореферату дає підставу зробити загальний висновок про те, що робота А.П.Гриценка є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, є перспективними, що

дозволяє кваліфікувати цю роботу як вагомий внесок у методику навчання історії.

За всіма параметрами дисертація «Формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання всесвітньої історії» відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Гриценко Андрій Петрович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни).

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедра історії України,
країнознавства та туризмознавства
Київського національного
лінгвістичного університету
«29» вересня 2015 року

